

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

The Canon of Discourses - Subcommentaries (Sutta
Piṭaka - Tīkā)

4. The Collection of the Numerical Discourses -
Subcommentaries (4. Aṅguttara Nikāya - Tīkā)

06. Subcommentary on the Book of the Sixes (06. Chakkanipāta-
tīkā)

2. The Second Fifty (2. Dutiyapaṇṇāsakaṃ)

PaliVerse

4. The Collection of the Numerical Discourses - Subcommentaries

06. Subcommentary on the Book of the Sixes

2. Dutiyapaṇṇāsakam

6. Mahāvaggo

1. Soṇasuttavaṇṇanā

55. Chaṭṭhassa paṭhame nisīdi bhagavā paññatte āsaneti ettha kiṃ taṃ āsanam paṭhamameva paññattaṃ, udāhu bhagavantaṃ disvā paññattanti ce? Bhagavato dharamānakāle padhānikabhikkhūnaṃ vattametaṃ, yadidaṃ attano vasanaṭṭhāne buddhāsanam paññapetvāva nisīdananti dassento āha “padhānikabhikkhū”tiādi. Buddhakāle kira yattha yattha ekopi bhikkhu viharati, sabbattha buddhāsanam paññattameva hoti. Kasmā? Bhagavā hi attano santike kammaṭṭhānam gahetvā phāsukaṭṭhāne viharante manasi karoti - “asuko mayham santike kammaṭṭhānam gahetvā gato, asakkhi nu kho visesaṃ nibbattetuṃ, no”ti. Atha naṃ passati kammaṭṭhānam vissajjetvā akusalavitakkaṃ vitakkayamānaṃ, tato “kathañhi nāma mādisassa satthu santike kammaṭṭhānam gahetvā viharantaṃ imaṃ kulaputtaṃ akusalavitakkā adhibhavitvā anamatagge vaṭṭadukkhe saṃsāressanti”ti tassa anuggahattaṃ tattheva attānaṃ dassetvā taṃ kulaputtaṃ ovaditvā ākāsaṃ uppatitvā puna attano vasanaṭṭhānameva gacchati. Athevaṃ ovadiyamānā te bhikkhū cintayimṃsu “satthā amhākaṃ manaṃ jānitvā āgantvā amhākaṃ samīpe ṭhitameva attānaṃ dasseti. Tasmim̐ khaṇe, ‘bhante, idha nisīdatha nisīdathā’ti āsanapariyesanaṃ nāma bhāro”ti. Te āsanam paññapetvāva viharanti. Yassa pīṭham atthi, so taṃ paññapeti. Yassa natthi, so mañcaṃ vā phalakaṃ vā pāsāṇam vā vālikāpuñjaṃ vā paññapeti. Taṃ alabhamānā purāṇapaṇṇānīpi saṃkaḍḍhitvā tattha paṃsukūlaṃ pattharivā ṭhapenti.

Satta sarāti - chajjo, usabho, gandhāro, majjhimo, pañcamo, dhevato, nisādoti ete satta sarā. Tayo gāmāti - chajjagāmo, majjhimagāmo, sādharmaṇagāmoti tayo gāmā, samūhāti attho. Manussaloke vīṇāvādanā ekekassa sarassa vasena tayo tayo mucchanāti katvā ekavīsati mucchanā. Devaloke vīṇāvādanā pana samapaññāsa mucchanāti vadanti. Tattha hi ekekassa sarassa vasena satta satta mucchanā, antarassa sarassa ca ekāti samapaññāsa mucchanā. Teneva sakkapañhasuttasaṃvaṇṇanāyaṃ “samapaññāsa mucchanā mucchetvā”ti pañcasikhasa vīṇāvādanaṃ dassentena vuttaṃ. Ṭhānā ekūnapaññāsāti ekekasassa sarassa satta satta ṭhānabhedā, yato sarassa maṇḍalatāvavattānaṃ hoti. Ekūnapaññāsaṭṭhānaviseso tisso duve catasso catasso tisso duve catassoti dvāvīsati sutibhedā ca icchitā.

Atigāḷhaṃ āraddhanti thinamiddhachambhitattānaṃ vūpasamatthaṃ ativiya āraddhaṃ. Sabbattha niyuttā sabbatthikā. Sabbena vā līnuddhaccapakkhiyena atthetabbā sabbatthikā. Samathoyeva samathanimittaṃ. Evaṃ sesesupi. Khayā

rāgassa vītarāgattāti ettha yasmā bāhirako kāmesu vītarāgo na khayā rāgassa vītarāgo sabbaso avippahīnarāgattā. Vikkhambhitarāgo hi so. Arahā pana khayā eva, tasmā vuttaṃ “khayā rāgassa vītarāgattā”ti. Esa nayo dosamohesupī.

Lābhasakkārasilokaṃ nikāmayamānoti ettha labbhati pāpuṇīyatīti lābho, catunnaṃ paccayānametaṃ adhivacanaṃ. Sakkaccaṃ kātabboti sakkāro. Paccayā eva hi paṇītapapaṇīta sundarasundarā abhisankharitvā katā “sakkāro”ti vuccati, yā ca parehi attano gāravakiriyā, pupphādīhi vā pūjā. Silokoti vaṇṇabhaṇanaṃ. Taṃ lābhañca, sakkārañca, silokañca, nikāmayamāno, pavattayamānoti attho. Tenevāha “catupaccayalābhañca...pe... patthayamāno”ti.

Thūṇanti pasūnaṃ bandhanatthāya nikhātattambhasaṅkhātāṃ thūṇaṃ. Sesāṃ suviññeyyameva.

Soṇasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Phaggunasuttavaṇṇanā

56. Dutiye samadhosīti samantato adhosi. Sabbabhāgena pariphandanacalanākārena apacitīṃ dasseti. Vattaṃ kiretaṃ bālāhagilānenapi vuḍḍhataraṃ disvā utṭhitākārena apacitī dassetabbā. Tena pana “mā cali mā calī”ti vattabbo, taṃ pana calanaṃ utṭhānākāradassanaṃ hotīti āha “utṭhānākāraṃ dasseti”ti. Santimāni āsanānīti paṭhamameva paññatthāsanaṃ sandhāya vadati. Buddhakālasmiñhi ekassapi bhikkhuno vasanaṭṭhāne - “sace satthā āgacchissati, āsanaṃ paññattameva hotū”ti antamaso phalakamattampi paṇṇasanthāramattampi paññattameva. Khamanīyaṃ yāpanīyanti kacci dukkhaṃ khamitum, iriyāpathaṃ vā yāpetum sakkāti pucchati. Sīsavedanāti kutoci nikkhamitum alabhamānehi vātehi samuṭṭhāpitā balavatiyo sīsavedanā honti.

Phaggunasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Chaḷabhijātisuttavaṇṇanā

57. Tatiye abhijātiyoti ettha abhi-saddo upasaggamattaṃ, na atthavisesajotakoti āha “cha jātiyo”ti. Abhijāyatīti etthāpi ese va nayo.

Urabbhe hanantīti orabbhikā. Evaṃ sūkarikādayo veditabbā. Rodenti kururakammantatāya sappatibaddhe satte assūni mocentīti ruddā, te eva luddā rakārassa la-kāraṃ katvā. Iminā aññepi ye keci māgavikā nesādā vuttā, te pāpakammappasutatāya “kaṇhābhijātī”ti vadati.

Bhikkhūti ca buddhasāsane bhikkhū. Te kira sacchandarāgena paribhuñjantīti adhippāyena catūsu paccayesu kaṇṭake pakkhipitvā khādantīti “kaṇṭakavuttikā”ti vadati. Kasmāti ce? Yasmā te paṇīte paccaye paṭisevantīti tassa micchāgāho. Ñāyaladdhepi paccaye bhuñjamānā ājīvakasamayassa vilomaggāhitāya paccayesu kaṇṭake pakkhipitvā khādanti nāmāti vadatīti. Atha vā kaṇṭakavuttikā evaṃnāmakā eke pabbajitā, ye savisesaṃ attakilamathānuyogaṃ anuyuttā. Tathā hi te kaṇṭake vattantā viya hontīti “kaṇṭakavuttikā”ti vuttā. Imameva ca atthavikappaṃ sandhāyāha “kaṇṭakavuttikāti samaṇā nāmete”ti.

Lohitābhijāti nāma nigaṇṭhā ekasātakāti vuttā. Te kira ṭhatvā bhuñjananahānapaṭikkhepādivatasamāyogena purimehi dvīhi paṇḍaratarā.

Acelakasāvakāti ājīvakasāvake vadati. Te kira ājīvakaladdhiyā suvisuddhacittatāya nigaṇṭhehipi paṇḍaratarā. Evañca katvā attano paccayadāyake nigaṇṭhehipi jeṭṭhakatare karoti.

Ājīvakā ājīvakiniyo “sukkābhijātī”ti vuttā. Te kira purimehi catūhi paṇḍaratarā. Nandādayo hi tathārūpaṃ ājīvakappaṭipattiṃ ukkaṃsaṃ pāpetvā ṭhitā, tasmā nigaṇṭhehi ājīvakasāvakehi ca paṇḍaratarāti “paramasukkābhijātī”ti vuttā.

Bilaṃ olaggeyyunti maṃsabhāgaṃ nhārunā vā kenaci vā ganthitvā purisassa hatthe vā kese vā olambanavasena bandheyyuṃ. Iminā satthadhammaṃ nāma dasseti. Satthavāho kira mahākantāraṃ paṭipanno antarāmagge goṇe mate maṃsaṃ gahetvā sabbesaṃ satthikānaṃ “idaṃ khāditvā ettakaṃ mūlaṃ dātabba”nti koṭṭhāsaṃ olambati. Goṇamaṃsaṃ nāma khādantāpi atthi, akhādantāpi atthi, khādantāpi mūlaṃ dātuṃ sakkontāpi asakkontāpi. Satthavāho yena mūlena goṇo gahito, taṃ mūlaṃ satthikehi dhāraṇatthaṃ sabbesaṃ balakkārena koṭṭhāsaṃ datvā mūlaṃ gaṇhāti. Ayaṃ satthadhammo.

Kaṇhābhijātiyo samānoti kaṇhe nīcakule jāto hutvā. Kaṇhadhammanti paccatte upayogavacananti āha “kaṇhasabhāvo hutvā abhijāyati”ti, taṃ antogadhahetuattaṃ padaṃ, uppādetīti attho. Tasmā kaṇhaṃ dhammaṃ abhijāyati kīlakaṃ dasadussīlyadhammaṃ uppādeti. Sukkaṃ dhammaṃ abhijāyati etthāpi iminā nayena attho vedittabbo. So hi “ahaṃ pubbepi puññaṃ akatattā nīcakule nibbatto, idāni puññaṃ karissāmi”ti puññaṃ saṅkhātāṃ paṇḍaradhammaṃ karoti.

Akaṇhaṃ asukkaṃ nibbānanti sace kaṇhaṃ bhavēyya, kaṇhavipākaṃ dadeyya yathā dasavidhaṃ dussīlyadhammaṃ. Sace sukkaṃ, sukkavipākaṃ dadeyya yathā dānasīlādikusalakammaṃ. Dvinnampi appadānato “akaṇhaṃ asukka”nti vuttaṃ. Nibbānañca nāma imasmiṃ atthe arahattaṃ adhippetāṃ “abhijāyati”ti vacanato. Tañhi kilesanibbānante jātattā nibbānaṃ nāma yathā “rāgādīnaṃ khayante jātattā rāgakkhaya, dosakkhaya, mohakkhaya”ti. Paṭippassambhanavasena vā kilesānaṃ nibbāpanato nibbānaṃ. Taṃ esa abhijāyati pasavati. Idhāpi hi antogadhahetu atthaṃ “jāyati”ti padaṃ. Atṭhakathāyaṃ pana “jāyati”ti imassa pāpuṇātihi atthaṃ gahetvā “nibbānaṃ pāpuṇāti”ti vuttaṃ. Sukkābhijātiyo samānoti sukke uccakule jāto hutvā. Sesamettha suviññeyyameva.

Chajabhijātisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Āsavasuttavaṇṇanā

58. Catutthe saṃvarenāti saṃvarena hetubhūtena vā. Idhāti ayaṃ idha-saddo sabbākārato indiyasaṃvarasaṃvutassa puggalassa sannissayabhūtasāsanaparidīpano, aññaṃsa tathābhāvappaṭisedhano vāti vuttaṃ “idhāti idhasmiṃ sāsane”ti. Paṭisaṅkhāti paṭisaṅkhāya. Saṅkhā-saddo ñāṇakoṭṭhāsapaññattigaṇanādīsu dissati “saṅkhāyekaṃ paṭisevatī”tiādīsu hi ñāṇe dissati. “Papañcasaññaṃsaṅkhā samudācaranti”tiādīsu koṭṭhāse. “Tesaṃ tesaṃ dhammānaṃ saṅkhā samañña”tiādīsu paññattiyaṃ. “Na sukaraṃ saṅkhātu”ntiādīsu gaṇanāya. Idha pana ñāṇe daṭṭhabbo. Tenevāha “paṭisañjānitvā paccavekkhitvāti attho”ti. Ādīnavapaccavekkhaṇā ādīnavapaṭisaṅkhāti yojanā. Sampalimaṭṭhanti ghaṃsitāṃ. Anubyañjanasoti hatthapādasitaālokitavilokitādippakārabhāgaso. Tañhi

ayonisomanasikaroto kilesānaṃ anubyañjanato “anubyañjana”nti vuccati.
Nimittaggāhoti itthipurisanimittassa subhanimittādikassa vā kilesavatthubhūta-
nimittassa gāho. Ādittapariyāyenāti ādittapariyāye āgatanayena veditaḃbo.

Yathā itthiyā indriyaṃ itthindriyaṃ, na evamidam, idaṃ pana cakkhumeva indriyanti
cakkhundriyaṃ. Tenāha “cakkhumeva indriya”nti. Yathā āvāṭe niyataṭṭhitiko
kacchapo “āvāṭakacchapo”ti vuccati, evaṃ tappaṭibaddhavuttitāya taṃ ṭhāno
saṃvaro cakkhundriyasamvaro. Tenāha “cakkhundriye saṃvaro
cakkhundriyasamvaro”ti. Nanu ca cakkhundriye saṃvaro vā asaṃvaro vā natthi. Na
hi cakkhupasādaṃ nissāya sati vā muṭṭhassaccaṃ vā uppajjati. Apica yadā
rūpārammaṇaṃ cakkhussa āpāthaṃ āgacchati, tadā bhavaṅge dvikkhattuṃ
uppajjitvā niruddhe kiriyamanodhātu āvajjanakiccaṃ sādhayamānā uppajjitvā
nirujjhati. Tato cakkhuviññāṇaṃ dassanakiccaṃ, tato vipākamanodhātu
sampaṭicchana-kiccaṃ, tato vipākamanoviññāṇadhātu santīraṇakiccaṃ, tato
kiriyaṇhetukamanoviññāṇadhātu voṭṭhabbanakiccaṃ sādhayamānā uppajjitvā
nirujjhati, tadanantaraṃ javanaṃ javati. Tatthāpi neva bhavaṅgasamaye, na
āvajjanādīnaṃ aññatarasamaye ca saṃvaro vā asaṃvaro vā atthi. Javanakkhaṇe
pana sace dussīyaṃ vā muṭṭhassaccaṃ vā aññāṇaṃ vā akkhanti vā kosajjaṃ vā
uppajjati, asaṃvaro hoti. Tasmīṃ pana sīlādīsū uppannesu saṃvaro hoti, tasmā
“cakkhundriye saṃvaro”ti kasmā vuttanti āha “javane uppajjamānopi hesa...pe...
cakkhundriyasamvaroti vuccatī”ti.

Idaṃ vuttaṃ hoti - yathā nagare catūsū dvāresu asaṃvutesu kiñcāpi
antogharadvārakoṭṭhakagabbhādayo susaṃvutā, tathāpi antonagare sabbaṃ
bhaṇḍaṃ arakkhitaṃ agopitameva hoti. Nagaradvārena hi pavasitvā corā
yadicchakaṃ kareyyuṃ, evamevaṃ javane dussīyādīsū uppannesu tasmīṃ
asaṃvare sati dvārampi aguttaṃ hoti bhavaṅgampi āvajjanādīni vīthiccittānīpi. Yathā
pana nagaradvāresu saṃvutesu kiñcāpi antogharādayo asaṃvutā, tathāpi
antonagare sabbaṃ bhaṇḍaṃ surakkhitaṃ sugopitameva hoti. Nagaradvāresu hi
pihitesu corānaṃ paveso natthi, evamevaṃ javane sīlādīsū uppannesu dvārampi
suguttaṃ hoti bhavaṅgampi āvajjanādīni vīthiccittānīpi, tasmā javanakkhaṇe
uppajjamānopi cakkhundriyasamvaroti vuttoti.

Saṃvarena samannāgato puggalo saṃvutoti āha “upeto”ti. Ayamevettha attho
sundarataroti upari pāḷiyaṃ sandissanato vuttaṃ. Tenāha “tathā hī”tiādi.

Yanti ādesoti iminā liṅgavipallāseṇa saddhiṃ vacanavipallāso katoti dasseti,
nipātapadaṃ vā etaṃ puthuvacanatthaṃ. Vighātakarāti cittavighātakarā,
kāyacittadukkhaniḃbattakā vā. Yathāvuttakilesaḃhetukā dāhānubandhā vipākā eva
vipākapaṇiḃlāhā. Yathā panettha āsavā aññe ca vighātakarā kilesapaṇiḃlāhā
sambhavanti, taṃ dassetuṃ “cakkhudvārasmiñhī”tiādi vuttaṃ. Taṃ
suviññeyyameva. Ettha ca saṃvaraṇūpāyo, saṃvaritabbaṃ, saṃvaro, yato so
saṃvaro, yattha saṃvaro, yathā saṃvaro, yañca saṃvaraphalanti ayaṃ vibhāgo
veditaḃbo. Kathaṃ? “Paṭisañkhā yoniso”ti hi saṃvaraṇūpāyo. Cakkhundriyaṃ
saṃvaritabbaṃ. Saṃvaraggahaṇeṇa gahitā sati saṃvaro. “Asaṃvutassā”ti
saṃvaraṇāvadhi. Asaṃvarato hi saṃvaraṇaṃ. Saṃvaritabbaggahaṇasiddho idha
saṃvaravisayo. Cakkhundriyañhi saṃvaraṇaṃ ñāṇaṃ rūpārammaṇe saṃvarayatīti
avuttasiddhoyamattho. Āsavatannimittakilesapaṇiḃlāhābhāvo phalaṃ. Evaṃ
sotadvārādīsū yojetabbaṃ. Sabbatthevāti manodvāre pañcadvāre cāti sabbasmīṃ
dvāre.

Paṭisaṅkhā yoniso cīvarantiādīsu “sītassa paṭighātāyā”tiādinā paccavekkhaṇameva yoniso paṭisaṅkhā. Īdisanti evarūpaṃ iṭṭhārammaṇaṃ. Bhavapatthanāya assādayatoti bhavapatthanāmukhena bhāvitāṃ ārammaṇaṃ assādentassa. Cīvaranti nivāsānādi yaṃ kiñcicīvaraṃ. Paṭisevatīti nivāsānādivasena paribhuñjati. Yāvadevāti payojanaparimāṇaniyamaṇaṃ. Sītappaṭighātādiyeva hi yogino cīvarappaṭisevanappayojanaṃ. Sītassāti sītadhātukkabhato vā utupariṇāmato vā uppannassa sītassa. Paṭighātāyāti paṭighātanatthaṃ tappaccayassa vikārassa vinodanatthaṃ. Uṇhassāti aggisantāpato uppannassa uṇhassa. Ḍaṃsādayo pākaṭāyeva. Puna yāvadevāti niyatappayojanaparimāṇaniyamaṇaṃ. Niyatāñhi payojanaṃ cīvaraṃ paṭisevantassa hirikopīnappaṭicchādanaṃ, itaraṃ kadāci. Hirikopīnanti sambādhaṭṭhānaṃ. Yasmiñhi aṅge vivaṭe hirī kuppati vinassati, taṃ hiriyā kopanato hirikopīnaṃ, taṃpaṭicchādanatthaṃ cīvaraṃ paṭisevati.

Piṇḍapātanti yaṃ kiñci āhāraṃ. So hi piṇḍolyena bhikkhuno patte patanato, tattha tattha laddhabhikkhāpiṇḍānaṃ pāto sannipātoti vā “piṇḍapāto”ti vuccati. Neva davāyāti na kīlanāya. Na madāyāti na balamadamānamadapurisamadatthaṃ. Na maṇḍanāyāti na aṅgapaccaṅgānaṃ pīṇanabhāvatthaṃ. Na vibhūsanāyāti na tesameva sobhatthaṃ, chavisampattiatthanti attho. Imāni yathākkamaṃ mohadosasaṇṭhānavaṇṇarāgūpanissayappahānatthāni veditabbāni. Purimaṃ vā dvayaṃ attano saṃkilesuppattinisedhanatthaṃ, itaraṃ parassapi. Cattāripi kāmasukhallikānuyogassa pahānatthaṃ vuttānīti veditabbāni. Kāyassāti rūpakāyassa. Ṭhītiyā yāpanāyāti pabandhaṭṭhitatthañceva pavattiyā avicchedanatthañca, cirakālaṭṭhitatthaṃ jīvitindriyassa pavattāpanatthaṃ. Vihimsūparatiyāti jighacchādukkhassa upparamatthaṃ. Brahmacariyānuggahāyāti sāsanaṃaggabrahmacariyānaṃ anuggaṇṇhanatthaṃ. Itīti evaṃ iminā upāyena. Purāṇaṃ vedanaṃ paṭisaṅkhāmi purāṇaṃ abhuttaṃpaccayā uppajjanakavedanaṃ paṭihanissāmi. Navaṃ vedanaṃ na uppādessāmi navaṃ bhuttaṃpaccayā uppajjanakavedanaṃ na uppādessāmi. Tassā hi anuppajjanatthameva āhāraṃ paribhuñjati. Ettha abhuttaṃpaccayā uppajjanakavedanā nāma yathāvuttajighacchānimittā vedanā. Sā hi abhuñjantassa bhiyyo bhiyyopavaḍḍhanavasena uppajjati, bhuttaṃpaccayā anuppajjanakavedanāpi khudānimittāva aṅgadāhasūlādivedanā appavattā. Sā hi bhuttaṃpaccayā anuppannāva na uppajjissati. Vihimsānimittatā cetāsaṃ vihiṃsāya viseso.

Yātrā ca me bhavissatīti yāpanā ca me catunnaṃ iriyāpathānaṃ bhavissati. “Yāpanāyā”ti iminā jīvitindriyayāpanā vuttā, idha catunnaṃ iriyāpathānaṃ avicchedasaṅkhātā yāpanāti ayametāsaṃ viseso. Anavajjatā ca phāsuvihāro cāti ayuttapariyesanappaṭiggahaṇaparibhogaparivajjanena anavajjatā, parimitaparibhogena phāsuvihāro. Asappāyāparimitabhōjanapaccayā aratitandīvijambhitāviññugarahādidosābhāvena vā anavajjatā. Sappāyāparimitabhōjanapaccayā kāyabalasambhāvena phāsuvihāro. Yāvadatthaṃ udarāvadehakabhōjanaparivajjanena vā seyyasukhapassasukhamiddhasukhādīnaṃ abhāvato anavajjatā. Catupañcālopaṃmattaūnabhōjanena catuiriyaṃpathayogyatāpādanato phāsuvihāro. Vuttañhetam -

“Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṃ pive;
Alaṃ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno”ti.

Ettāvatā ca payoċanapariggaho, majjhimā ca paṭipadā dīpitā hoti. Yātrā ca me bhaviṣṣatīti payoċanapariggahadīpanā. Yātrā hi naṃ āhārūpayogaṃ payoċeti. Dhammikasukhāpariccāghetuko phāsuvihāro majjhimā paṭipadā antadvayaparivajjanato.

Senāsananti senaṇca āsanaṇca. Yattha vihārādi ke seti nipajjati āsati nisīdati, taṃ senāsaṇaṃ. Utupariṣṣayavinodanappaṭisaṇṇānārāmatthanti utuyeva parisahanaṭṭhena pariṣṣayo sarīrābādhacittavikkhepakaro, tassa vinodanattamaṃ, anuppannaṃ anuppādanattamaṃ, uppannaṃ vūpasamanattamaṇcāti attho. Atha vā yathāvutto utu ca sīhabyagghādipākaṭaparissayo ca rāgadosāḍipāṭicchannaparissayo ca utupariṣṣayo, tassa vinodanattamaṇceva ekībhāvaphāsukatthaṇca. Cīvarappaṭisevane hirīkopīnappaṭicchādanamaṃ viya taṃ niyatapayoċananti puna “yāvadevā”ti vuttaṃ.

Gilānapaccayabhesajjaparikkhāranti rogassa paccaṇīkappavattiyā gilānapaccayo, tato eva bhisakkassa anuññātavatthutāya bhesajjaṃ, jīvitassa parivārasambhārabhāvehi parikkhāro cāti gilānapaccayabhesajjaparikkhāro, taṃ. Veyyābādhikānanti veyyābādhato dhātukkhobhato ca taṃ nibbattakuṭṭhagaṇḍapīlakādirogo uppannānaṃ. Vedanānanti dukkhavedanānaṃ. Abyābajjhāparamatāyāti niddukkhāparamabhāvāya. Yāva taṃ dukkhaṃ sabbamaṃ pahīnaṃ hoti, tāva paṭisevāmīti yoċanā. Evamettha saṅkhepeneva pāḷivaṇṇanā veditabbā. Navavedanuppādatopīti na kevalamaṃ āyatimaṃ eva vipākaṇḍapīlāhā, atha kho atibhoċanapaccayā alaṃsāṭakādīnaṃ viya navavedanuppādatopi veditabbā.

Kammaṭṭhānikassa calanaṃ nāma kammaṭṭhānapariccāgoti āha “calati kampaṭi kammaṭṭhānaṃ vijahatī”ti. “Khamo hoti sītassa uṇhassā”ti ettha ca lomasanāgattherassa vatthu kathetabbamaṃ. Thero kira cetiyapabbate piyaṅguguhāya padhānaghare viharanto antaraṭṭhake himapātasamaye lokantarikanirayaṃ paccavekkhitvā kammaṭṭhānaṃ avijahantova abbhokāse vītināmesi. Gimhasamaye ca pacchābhattamaṃ bahicaṇkame kammaṭṭhānaṃ manasikaroto sedāpissa kacchehi muccanti. Atha naṃ antevāsiko āha - “idha, bhante, nisīdatha, sītalo okāso”ti. Thero “uṇhabhayenevamaṃhi, āvuso, idha nisinna”ti avīcimahānirayaṃ paccavekkhitvā nisīdiyeva. Uṇhanti cettha aggisantāpova veditabbo sūriyasantāpassa parato vuccamānattā. Sūriyasantāpavasena panetaṃ vatthu vuttaṃ.

Yo ca dve tayo vāre bhattamaṃ vā pāṇīyamaṃ vā alabhamānopi anamatagge saṃsāre attano pettivisaṃyūpapattimaṃ paccavekkhitvā avedhanto kammaṭṭhānaṃ na vijahatiyeva. ḍaṃsamakasavātātapasamphassehi phuṭṭho cepi tiracchānūpapattimaṃ paccavekkhitvā avedhanto kammaṭṭhānaṃ na vijahatiyeva. Sarīsapasamphassena phuṭṭho cāpi anamatagge saṃsāre sīhabyagghādimukhesu anekavāraṃ parivattitapubbabhāvaṃ paccavekkhitvā avedhanto kammaṭṭhānaṃ na vijahatiyeva padhāniyatthero viya, ayaṃ “khamo jighacchāya...pe... sarīsapasamphassāna”nti veditabbo. Theraṃ kira khaṇḍacelavihāre kaṇīkārāpadhāniyaghare ariyavaṃsadhammaṃ suṇantaṇṇeva ghoraviso sappo ḍaṃsi. Thero jānitvāpi pasannacitto nisinna dhammaṃyeva suṇāti, visavego thaddho ahosi. Thero upasampadamālaṃ ādimaṃ katvā sīlaṃ paccavekkhitvā “visuddhasīlomhī”ti pītimaṃ uppādesi, saha pītuppādā viṣamaṃ nivattitvā pathaviṃ pāvīsi. Thero tattheva cittekaggataṃ labhitvā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi.

Yo pana akkosavasena durutte duruttattāyeva ca durāgate api antimavatthusaññite vacanapathe sutvā khantiguṇaṃyeva paccavekkhitvā na vedhati dīghabhāṇakaabhayatthero viya, ayaṃ “khamo duruttānaṃ durāgatānaṃ vacanapathāna”nti veditabbo. Thero kira paccayasantosabhāvanārāmatāya mahāariyaṃsappaṭipadaṃ kathesi, sabbo mahāgāmo āgacchati, therassa mahāsakkāro uppajji. Taṃ aññataro mahāthero adhvāsetuṃ asakkonto “dīghabhāṇako ‘ariyaṃsaṃ kathamī’ti sabbarattiṃ kolāhalaṃ karotī”tiādīhi akkosi. Ubhopi ca attano attano vihāraṃ gacchantā gāvutamattaṃ ekapathena agamaṃsu. Sakalagāvutampi so taṃ akkosiyeva. Tato yattha dvinnaṃ vihārānaṃ maggo bhijjati, tattha tathvā dīghabhāṇakatthero taṃ vanditvā “eso, bhante, tumhākaṃ maggo”ti āha. So assuṇanto viya agamāsi. Theropi vihāraṃ gantvā pāde pakkhāletvā nisīdi. Tameṇaṃ antevāsiko “kiṃ, bhante, sakalagāvutaṃ paribhāsantaṃ na kiñci avocutthā”ti āha. Thero “khantiyevāvuso, mayhaṃ bhāro, na akkhanti, ekapaduddhārepi kammaṭṭhānaviyogaṃ na passāmī”ti āha.

Vacanameva tadatthaṃ ñāpetukāmānañca patho upāyoti āha “vacanameva vacanapatho”ti. Asukhaṭṭhena vā tibbā. Yañhi na sukhaṃ, taṃ anīṭṭhaṃ tibbanti vuccati. Adhvāsakajātiko hotīti yathāvuttavedanānaṃ adhvāsakasabhāvo hoti. Cittalapabbate padhāniyattherassa kira rattiṃ padhānena vītināmetvā t̥hitassa udaravāto uppajjati. So taṃ adhvāsetuṃ asakkonto āvattati parivattati. Tameṇaṃ caṅkamanapasse t̥hito piṇḍapātiyatthero āha - “āvuso, pabbajito nāma adhvāsanasīlo hotī”ti. So “sādhu, bhante”ti adhvāsetvā niccalo sayi. Vāto nābhito yāva hadayaṃ phālesi. Thero vedanaṃ vikkhambhetvā vipassanto muhuttana anāgāmī hutvā parinibbāyi. Evaṃ sabbatthāti “uñhena phuṭṭhassa sītaṃ patthayato”tiādinaṃ sabbattha uñhādinimittaṃ kāmāsavuppatti veditabbā. Natthi sugatibhave sītaṃ vā uñhaṃ vāti anīṭṭhaṃ sītaṃ vā uñhaṃ vā natthīti adhippāyo. Attaggāhe sati attaniyaggāhoti āha “mayhaṃ sītaṃ uñhanti gāho diṭṭhāsavo”ti.

Ahaṃ samaṇoti “ahaṃ samaṇo, kiṃ mama jīvitena vā maraṇena vā”ti evaṃ cintetvāti adhippāyo. Paccavekkhitvāti gāmapavesappayojanādiñca paccavekkhitvā. Paṭikkamatīti hatthiādinaṃ samīpagamanato apakkamati. T̥hāyanti etthāti t̥hānaṃ, kaṇṭakānaṃ t̥hānaṃ kaṇṭakat̥ṭhānaṃ, yattha kaṇṭakāni santi, taṃ okāsanti vuttaṃ hoti. Amanussaduṭṭhānīti amanussasañcārena dūsitāni, saparissayānīti attho. Aniyatavatthubhūtaṃ aniyatasikkhāpadassa kāraṇabhūtaṃ. Vesiyādibhedatoti vesiyāvidhavāthullakumārikāpaṇḍakapānāgārabhikkhunibhedato. Samānanti samaṃ, avisamanti attho. Akāsi vāti tādisaṃ anācāraṃ akāsi vā. Sīlasaṃvarasañkhātenāti kathaṃ parivajjanaṃ sīlaṃ? Anāsanaparivajjanena hi anācāraparivajjanaṃ vuttaṃ. Anācārāgocaraparivajjanaṃ cārittasīlatāya sīlasaṃvaro. Tathā hi bhagavatā “pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharatī”ti sīlasaṃvaravibhajane ācāragocarapattiṃ dassentena “atthi anācāro, atthi agocarō”tiādinaṃ ācāragocarā vibhajitvā dassitā. “Caṇḍaṃ hatthiṃ parivajjetī”ti vacanato hatthiādiparivajjanampi bhagavato vacanānuṭṭhānanti katvā ācārasīlamevāti veditabbaṃ.

Itipīti imināpi kāraṇena ayonisomanasikārasamuṭṭhitattāpi, lobhādisahagatattāpi, kusalappaṭipakkhatopītiādīhi kāraṇehi ayaṃ vitakko akusaloti attho. Iminā nayena sāvajjotiādīsūpi attho veditabbo. Ettha ca akusalotiādinaṃ diṭṭhadhammikaṃ kāmavitakkassa ādīnavaṃ dasseti, dukkhavipākoti iminā samparāyikaṃ. Attabyābādhāya saṃvattatītiādīsūpi imināva nayena ādīnavavibhāvanā veditabbā. Uppannassa kāmavitakkassa anadhivāsanaṃ nāma puna tādissassa anuppādanaṃ.

Taṃ panassa pahānaṃ vinodanaṃ byantikaraṇaṃ anabhāvagamananti ca vattuṃ vaṭṭatīti pāḷiyaṃ - “uppannaṃ kāmavitakkaṃ nādhivāsetī”ti vatvā “pajahatī”tiādi vuttanti tamatthaṃ dassento “anadhivāseto kiṃ karotī”tiādimāha. Pahānañcetta vikkhambhanaṃeva, na samucchediti dassetuṃ “vinodetī”tiādi vuttanti vikkhambhanavaseneva attho dassito. Uppannuppanneti tesam pāpavitakkānaṃ uppādāvatthāgahaṇaṃ vā kataṃ siyā anavasesaggahaṇaṃ vā. Tesu paṭhamam sandhāyāha “uppannamatte”ti, sampatijātetī attho. Anavasesaggahaṇaṃ byāpanicchāyaṃ hotīti dassetuṃ “satakkhattumpi uppannuppanne”ti vuttaṃ.

Ñātivitakkoti “amhākaṃ ñātayo sukhajīvino sampattiyuttā”tiādinā gehassitapemavasena ñātaka ārabba uppannavitakko. Janapadavitakkoti “amhākaṃ janapado subhikkho sampannasasso ramaṇīyo”tiādinā gehassitapemavasena janapadaṃ ārabba uppannavitakko. Ukkuṭikappadhānādīhi dukkhe nijjijjhe samparāye sattā sukhī honti amarāti dukkarakārikāya paṭisaṃyutto amaratthāya vitakko. Taṃ vā ārabba amarāvikkhepaditṭhisahagato amaro ca so vitakko cāti amarāvitakko. Parānuddayatāpaṭisaṃyuttoti paresu upaṭṭhākādīsu sahananditādivasena pavatto anuddayatāpatirūpako gehassitapemappaṭisaṃyutto vitakko. Lābhasakkārasilokappaṭisaṃyuttoti cīvarādilābhena ca sakkārena ca kittisaddena ca ārammaṇakaraṇavasena paṭisaṃyutto. Anavaññattippaṭisaṃyuttoti “aho vata maṃ pare na avajāneyyūṃ, na heṭṭhā katvā maññeyyūṃ, pāsānacchattaṃ viya garuṃ kareyyu”nti uppannavitakko.

Kāmavitakko kāmasaṅkappanasabhāvato kāmāsavappattiyā sātisaṃyattā ca kāmanākāroti āha “kāmavitakko panettha kāmāsavo”ti. Tabbisesoti kāmāsavaviseso bhavasabhāvattāti adhippāyo. Kāmavitakkādike vinodeti attano santānato nīharati etenāti vinodanaṃ, vīriyanti āha “vīriyasamvarasaṅkhātena vinodanena”ti.

“Satta bojjhaṅgā bhāvitā bahulikatā vijjāvimuttiyo paripūrentī”ti vacanato vijjāvimuttīnaṃ anadhiḡamo tato ca sakalavaṭṭadukkhānativatti abhāvanāya ādīnavo. Vuttavipariyāyena bhagavato orasaputtabhāvādivasena ca bhāvanāya ānisaṃso veditabbo. Thomentoti āsavapahānassa dukkarattā tāya eva dukkarakiriyaṃ taṃ abhiṭṭhavanto. Saṃvareneva pahīnāti saṃvarena pahīnā eva. Tena vuttaṃ “na appahīnesuyeva pahīnasaññī”ti.

Āsavaṣuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Dārukammikasuttavaṇṇanā

59. Pañcame puttasaṃbādhasayananti puttehi saṃbādhasayanaṃ. Ettha puttasaṃsena dārapariggahaṃ puttadāresu uppilo viya. Tena tesam rogādihetu sokābhibhavena ca cittassa saṃkiliṭṭhataṃ dasseti. Kāmabhogināti iminā pana rāgābhibhavanti. Ubhayenapi vikkhittacittataṃ dasseti. Kāsikacandananti ujjalacandanaṃ. Taṃ kira vaṇṇavisesasamujjalaṃ hoti pabhassaraṃ, tadatthameva naṃ saṇhataṃ karonti. Tenevāha “saṇhacandana”nti, kāsikavatthañca candanañcāti attho. Mālāgandhavilepananti vaṇṇasobhatthañceva sugandhabhāvatthañca mālāṃ, sugandhabhāvatthāya gandhaṃ, chavirāgakaṇṇatthañceva subhatthañca vilepanaṃ dhārentena. Jātarūparajatanti suvaṇṇaṃceva avasiṭṭhadhanañca sādīyanta. Sabbenapi kāmesu abhiḡiddhabhāvameva pakāseti.

Dārukammikasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Hatthisāriputtasuttavaṇṇanā

60. Chaṭṭhe hatthiṃ sāretīti hatthisārī, tassa puttoti hatthisāriputto. So kira sāvatthiyaṃ hatthiācariyassa putto bhagavato santike pabbajitvā tīṇi piṭākāni uggahetvā sukhumesu khandhadhātuāyatanādīsu atthantaresu kusalo ahosi. Tena vuttaṃ - “therānaṃ bhikkhūnaṃ abhidhammakathaṃ kathentānaṃ antarantarā kathaṃ opātetī”ti. Tattha antarantarā kathaṃ opātetīti therehi vuccamānassa kathāpabandhassa antare antare attano kathaṃ pavesetīti attho. Pañcahi saṃsaggehi savanasaṃsaggo, dassanaṃsaṃsaggo, samullāpasāṃsaggo, sambhogasaṃsaggo, kāyasaṃsaggoti imehi pañcahi saṃsaggehi. Kiṭṭhakhādakoti kiṭṭhatṭhāne uppannasassañhi kiṭṭhanti vuttaṃ kāraṇūpacārena. Sippiyo suttīyo. Sambukāti saṅkhamāha.

Gihibhāve vaṇṇaṃ kathesīti kassapasammāsambuddhassa kira sāsane dve sahāyakā ahesuṃ, aññaṃaññaṃ samaggā ekatova sajjhāyanti. Tesu eko anabhirato gihibhāve cittaṃ uppādetvā itarassa ārocesi. So gihibhāve ādīnavaṃ, pabbajjāya ānisaṃsaṃ dassetvā ovadi. So taṃ sutvā abhiraṃsitvā puna ekadivasaṃ tādise citte uppanne taṃ etadavoca - “mayhaṃ, āvuso, evarūpaṃ cittaṃ uppajjati, imāhaṃ pattacīvaraṃ tuyhaṃ dassāmi”ti. So pattacīvaralobhena tassa gihibhāve ānisaṃsaṃ dassetvā pabbajjāya ādīnavaṃ kathesi. Tassa taṃ sutvāva gihibhāvato cittaṃ nivattetvā pabbajjāyameva abhirami. Evamesa tadā sīlavantassa bhikkhuno gihibhāve ānisaṃsakathāya kathitattā idāni cha vāre vibbhamitvā sattamavāre pabbajitvā mahāmoggallānassa mahākoṭṭhikattherassa ca abhidhammakathaṃ kathentānaṃ antarantarā kathaṃ opātesi. Atha naṃ mahākoṭṭhikatthero apasādesi. So mahāsāvakassa kathite patitṭhātuṃ asakkonto vibbhamitvā gihi jāto. Poṭṭhapādassa panāyaṃ gihisahāyako ahosi, tasmā vibbhamitvā dvīhatīhaccayena poṭṭhapādassa santikaṃ gato. Atha naṃ so disvā - “samma, kiṃ tayā kataṃ, evarūpassa nāma satthu sāsanaṃ apasakkantosi, ehi pabbajituṃ dāni te vaṭṭatī”ti taṃ gahetvā bhagavato santikaṃ agamāsi. Tasmīṃ ṭhāne pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ “sattame vāre pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇī”ti.

Hatthisāriputtasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Majjhiesuttavaṇṇanā

61. Sattame mantāti ya-kāralopena niddeso, karaṇatthe vā etaṃ paccattavacanāṃ. Tenāha “tāya ubho ante viditvā”ti. Phassavasena nibbattattāti dvayadvayasamāpattiyaṃ aññaṃaññaṃ samphassavasena nibbattattā, “phassapaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānaṃ, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jātī”ti iminā cānukkamena phassasamuṭṭhānattā imassa kāyassa phassavasena nibbattattāti vuttaṃ. Eko antoti ettha ayaṃ anta-saddo antaabbhantaramariyādālāmakaabhāvakoṭṭhāsapadapūraṇasamīpādīsu dissati. “Antapūro udarapūro”tiādīsu hi ante antasaddo. “Caranti loke parivārachannā anto asuddhā, bahi sobhamānā”tiādīsu abbhantare. “Kāyabandhanassa anto jīrati sā haritantaṃ vā panthantaṃ vā selantaṃ vā udakantaṃ vā”tiādīsu mariyādāyaṃ. “Antamidāṃ, bhikkhave, jīvikāna”ntiādīsu lāmake. “Esevento dukkhassā”tiādīsu abhāve. Sabbapaccayasaṅkhayo hi dukkhassa abhāvo koṭṭīpi vuccati. “Tayo antā”tiādīsu koṭṭhāse. “Ingha tāva suttantaṃ vā gāthāyo vā abhidhammaṃ vā

pariyāpuṇassu, suttante okāsaṃ kārāpetvā”ti ca ādīsu padapūraṇe. “Gāmantam vā osaṭo gāmantasenāsana”ntiādīsu samīpe. Svāyamidha koṭṭhāse vattatīti ayameko koṭṭhāsoti.

Santo paramatthato vijjamāno dhammasamūhoti sakkāyo, pañcupādānakkhandhā. Tenāha “tebhūmakavaṭṭa”nti. Sesamettha suviññeyyameva.

Majjhésuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

8. Purisindriyāñāṇasuttavaṇṇanā

62. Aṭṭhame nibbattivasena apāyasaṃvattaniyena vā kammunā apāyesu niyuttoti āpāyiko nerayikoti etthāpi eseva nayo. Avīcimhi uppajjitvā tattha āyukappasaññitam antarakappaṃ tiṭṭhatīti kappatṭho. Nirayūpapattipariharaṇavasena tikicchitum asakkuṇeyyoti atekiccho. Akhaṇḍānīti ekadesenapi akhaṇḍitāni. Bhinnakālato paṭṭhāya bījaṃ bījatthāya na upakappati. Apūṭinīti udakatemanena apūṭikāni. Pūṭikañhi bījaṃ bījatthāya na upakappati. Avātātapahatānīti vātena ca ātapena ca na hatāni nirojataṃ na pāpitāni. Nirojañhi kasaṭaṃ bījaṃ bījatthāya na upakappati. “Sārādānī”ti vattabbe ā-kārassa rassattaṃ katvā pāḷiyaṃ “sārādānī”ti vuttanti āha “sārādānī”ti. Taṇḍulasārassa ādānato sārādāni, gahitasārāni patiṭṭhitasārāni. Nissarañhi bījaṃ bījatthāya na upakappati. Sukhasayitānīti cattāro māse koṭṭhe pakkhittaniyāmeneva sukhasayitāni suṭṭhu sannicitāni. Maṇḍakhetteti ūsakhārādidosēhi aviddhaste sārakkhette. Abhidoti abhi-saddena samānatthanipātapadanti āha “abhiadḍharatta”nti. Natthi etassa bhidāti vā abhido. “Abhidaṃ adḍharatta”nti vattabbe upayogatthe paccattavacanaṃ. Adḍharattanti ca accantaṃyogavacanaṃ, bhummatthe vā. Tasmā abhido adḍharattanti abhinne adḍharattasamayeti attho. Puṇṇamāsiyañhi gaganamajjhassa purato vā pacchato vā cande ṭhite adḍharattasamayo bhinno nāma hoti, majjhe eva pana ṭhite abhinno nāma.

Suppabuddhasunakkhattādayoti ettha suppabuddho kira sākiyo “mama dhītaraṃ chaḍḍetvā nikkhanto, mama puttaṃ pabbājetvā tassa veriṭṭhāne ṭhito cā”ti imehi dvīhi kārāṇehi satthari āghātaṃ bandhitvā ekadivasaṃ “na dāni nimantitattṭhānaṃ gantvā bhuñjitum dassāmī”ti gamanamaggaṃ pidahitvā antaravīthiyaṃ suraṃ pīvanto nisīdi. Athassa satthari bhikkhusaṅghaparivute taṃ ṭhānaṃ āgate “satthā āgato”ti ārocesum. So āha - “purato gacchāti tassa vadetha, nāyaṃ mayā mahallakataro, nāssa maggaṃ dassāmī”ti. Punappunaṃ vuccamānopi tattheva nisīdi. Satthā mātulassa santikā maggaṃ alabhitvā tatova nivatti. Sopi carapurisaṃ pesesi - “gaccha tassa kathaṃ sutvā ehī”ti. Satthāpi nivattanto sitaṃ katvā ānandattherena - “ko nu kho, bhante, sitapātukamme paccayo”ti puṭṭho āha - “passasi, ānanda, suppabuddha”nti. Passāmi, bhante. Bhāriyaṃ tena kammaṃ kataṃ mādisassa buddhassa maggaṃ adentena, ito sattame divase heṭṭhāpāsāde pāsādamūle pathaviyā pavissati”ti ācikkhi.

Sunakkhattopi pubbe bhagavantaṃ upasaṅkamitvā dibbacakkhuparikammaṃ pucchi. Athassa bhagavā kathesi. So dibbacakkuṃ nibbattetvā ālokaṃ vaḍḍhetvā olokento devaloke nandanavanacittalatāvanaphārusakavanamissakavanesu dibbasampattiṃ anubhavamāne devaputte ca devadhītaro ca disvā - “etesaṃ evarūpāya attabhāvasampattiyā ṭhitānaṃ kira madhuro nu kho saddo bhavissati”ti saddaṃ sotukāmo hutvā dasabalaṃ upasaṅkamitvā dibbasotadhātuparikammaṃ pucchi.

Bhagavā panassa - “dibbasotadhātussa upanissayo natthī”ti ñatvā parikammaṃ na kathesi. Na hi buddhā yaṃ na bhavissati, tassa parikammaṃ kathenti. So bhagavati āghātaṃ bandhitvā cintesi - “ahaṃ samaṇaṃ gotamaṃ paṭhamamaṃ dibbacakkhuparikammaṃ pucchiṃ, so mayhaṃ ‘sampajjatu vā mā vā sampajjatū’ti kathesi. Ahaṃ pana paccattapurisakārena taṃ nibbattetvā dibbasotadhātuparikammaṃ pucchiṃ, taṃ me na kathesi. Addhā evaṃ hoti ‘ayaṃ rājapabbajito dibbacakkhuññaṃ nibbattetvā, dibbasotaññaṃ nibbattetvā, cetopariyakammaññaṃ nibbattetvā, āsavānaṃ khaye ññaṃ nibbattetvā, mayā samasamo bhavissatī’ti issāmacchariyavasena mayhaṃ na katheti”ti bhiyyoso āghātaṃ bandhitvā kāsāyāni chaḍḍetvā gihibhāvaṃ patvāpi na tuṇhībhūto vihāsi. Dasabalaṃ pana asatā tucchena abbhācikkhitvā apāyūpago ahosi. Tampi bhagavā byākāsi. Vuttañhetamaṃ - “evampi kho, bhaggava, sunakkhatta licchaviputto mayā vuccamāno apakkameva imasmā dhammavinayā, yathā taṃ āpāyiko”ti. Tena vuttaṃ “aparepi suppabuddhasunakkhattādayo bhagavatā ñātāvā”ti. Ādi-saddena kokālikādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo.

Susīmo paribbājakoti evaṃnāmako vedaṅgesu kusalo paṇḍito paribbājako. Aññatitthiyā hi parihīnalābhasakkārasilokā “samaṇo gotamo na jātigottādīni ārabha lābhaggappatto jāto, kaviseṭṭho panesa uttamakavitāya sāvakaṇaṃ bandhaṃ bandhitvā deti. Te taṃ uggaṇhitvā upaṭṭhākānaṃ upanisinnakathampi anumodanampi sarabhaññampīti evamādīni kathenti. Te tesamaṃ pasannānaṃ lābhaṃ upasaṃharanti. Sace mayaṃ yaṃ samaṇo gotamā jānāti, tato thokaṃ jāneyyāma, attano samayaṃ tattha pakkhipitvā mayampi upaṭṭhākānaṃ katheyyāma. Tato etehi lābhitarā bhaveyyāma. Ko nu kho samaṇassa gotamassa santike pabbajitvā khippameva uggaṇhituṃ sakkhissatī”ti evaṃ cintetvā “susīmo paṭibalo”ti disvā upasaṅkamitvā evamāhaṃsu “ehi tvaṃ, āvuso susīma, samaṇe gotame brahmacariyaṃ cara, tvaṃ dhammaṃ pariyāpuṇitvā amhe vāceyyāsi, taṃ mayaṃ dhammaṃ pariyāpuṇitvā gihīnaṃ bhāsissāma, evaṃ mayampi sakkatā bhavissāma garukatā mānitā pūjitā lābhino cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārāna”nti.

Atha susīmo paribbājako tesamaṃ vacanaṃ sampaṭicchitvā yenānando tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā pabbajamaṃ yāci. Thero ca taṃ ādāya bhagavantaṃ upasaṅkamitvā etamatthaṃ ārocesi. Bhagavā pana cintesi “ayaṃ paribbājako titthiyasamaye ‘ahaṃ pāṭiekkō satthā’ti paṭijānamāno carati, ‘idheva maggabrahmacariyaṃ carituṃ icchāmī’ti kira vadati, kiṃ nu kho mayi pasanno, udāhu mayhaṃ vā mama sāvakaṇaṃ dhammakathāya pasanno”ti. Athassa ekaṭṭhānēpi pasādābhāvaṃ ñatvā “ayaṃ mama sāsane ‘dhammaṃ thenessāmī’ti pabbajati, itissa āgamaṇaṃ aparisuddhaṃ, nipphatti nu kho kīdisā”ti olokento “kiñcāpi ‘dhammaṃ thenessāmī’ti pabbajati, katipāheneva pana ghaṭetvā arahattaṃ gaṇhissatī”ti ñatvā “tenahānanda, susīmaṃ pabbājethā”ti āha. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ “evaṃ bhagavatā ko ñāto? Susīmo paribbājako”ti.

Santatimahāmattoti so kira ekasmiṃ kāle rañño pasenadissa paccantaṃ kupitaṃ vūpasametvā āgato. Athassa rājā tuṭṭho satta divasāni rajjaṃ datvā ekaṃ naccagītakusalaṃ itthiṃ adāsi. So satta divasāni surāmadamatto hutvā sattame divase sabbālāṅkārapaṭimaṇḍito hatthikkhandhavaragato nahānatitthaṃ gacchanto satthāraṃ piṇḍāya pavisantaṃ dvārantare disvā hatthikkhandhavaragatova sīsaṃ cāletvā vandī. Satthā sitaṃ katvā “ko nu kho, bhante, sitapātukaraṇe hetū”ti

ānandattherena puṭṭho sitakāraṇaṃ ācikkhanto āha - “passasi, ānanda, santatimahāmatthaṃ, ajjeva sabbābharaṇappaṭimaṇḍito mama santikaṃ āgantvā cātuppadikagāthāvasāne arahattaṃ patvā parinibbāyissatī”ti. Tena vuttaṃ “evaṃ ko ñāto bhagavatāti? Santatimahāmatto”ti.

Purisindriyāñāṇasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Nibbedhikasuttavaṇṇanā

63. Navame parihāyati attano phalaṃ pariggahetvā vattati, tassa vā kāraṇabhāvaṃ upagacchatīti pariyāyoti idha kāraṇaṃ vuttanti āha “nibbijjhanakāraṇa”nti.

“Anujānāmi, bhikkhave, ahatānaṃ vatthānaṃ diguṇaṃ saṅghātī”nti ettha hi paṭalaṭṭho guṇaṭṭho. “Accentī kālā tarayanti rattiyo, vayoguṇā anupubbaṃ jahantī”ti ettha rāsaṭṭho guṇaṭṭho. “Sataguṇā dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā”ti ettha ānisaṃsaṭṭho. “Antaṃ antaguṇaṃ, kayirā mālāguṇe bahū”ti ettha bandhanaṭṭho guṇaṭṭho. Idhāpi esova adhippetoti āha “bandhanaṭṭhena guṇā”ti. Kāmarāgassa saṃyojanassa paccayabhāvena vatthukāmesupi bandhanaṭṭho rāsaṭṭho vā guṇaṭṭho daṭṭhabbo. Cakkhuvīññeyyāti vā cakkhuvīññāṇataṃdvārikaviññāṇehi jānitabbā. Sotaviññeyyātiādīsipi eseva nayo. Itthārammaṇabhūtāti sabhāveneva itthārammaṇajātikā, itthārammaṇabhāvaṃ vā pattā. Kamanīyāti kāmatabbā. Manavaḍḍhanakāti manoharā. Etena parikkappanatopi itthārammaṇabhāvaṃ saṅgaṇhāti. Piyajātikāti piyāyitabbasabhāvā. Kāmūpasañhitāti kāmāgena upecca sambandhanīyā sambandhā kātābbā. Tenāha “ārammaṇaṃ katvā”tiādi. Saṅkapparāgoti vā subhādivasena saṅkappitavutthamhi uppannarāgo. Evamettha vatthukāmaṃ paṭikkhipitvā kilesakāmo vutto tasseeva vasena tesampi kāmabhāvasiddhito, kilesakāmassapi itthavedanā diṭṭhādisampayogabhedena pavattiākārabhedena ca atthi vicittakāti tato visesetum “citravicitrārammaṇānī”ti āha, nānappakārāni rūpādiārammaṇānīti attho.

Athettha dhīrā vinayanti chandanti atha etesu ārammaṇesu dhitisampannā paṇḍitā chandarāgaṃ vinayanti.

Tajjātikanti taṃsabhāvaṃ, atthato pana tassa kāmassa anurūpanti vuttaṃ hoti. Puññassa bhāgo puññabhāgo, puññakoṭṭhāso. Tena nibbatto, tattha vā bhavoti puññabhāgiyo. Apuññabhāgiyoti etthāpi eseva nayo. Vipākoyeva vepakkanti āha “vohāravipāka”nti.

Sabbasaṅgāhikāti kusālākusalasādhāraṇā. Saṃvidahanacetanāti sampayuttadhammesu saṃvidahanalakkhaṇā cetanā. Urattāḷinti uraṃ tāletvā. Ekapadanti ekapadacitaṃ mantaṃ. Tenāha “ekapadamantaṃ vā”tiādi.

Nibbedhikasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Sīhanādasuttavaṇṇanā

64. Dasame tathāgatabalānīti aññehi asādhāraṇāni tathāgatasseeva balāni. Nanu cetāni sāvakānampi ekaccāni uppajjantīti? Kāmaṃ uppajjanti, yādisāni pana buddhānaṃ ṭhānāṭṭhānaññādīni, na tādisāni tadanñesaṃ kadāci uppajjantīti aññehi asādhāraṇāni. Imameva hi yathāvuttaṃ lesaṃ apekkhitvā sādhāraṇabhāvato āsayānusayaññādīsu eva asādhāraṇasamaññā nirulhā. Yathā pubbabuddhānaṃ balāni puññassa sampattiyā āgatāni, tathā āgatabalānīti vā tathāgatabalāni.

Usabhassa idaṃ āsabhaṃ, seṭṭhatṭhānaṃ. Pamukhanādanti seṭṭhanādaṃ. Paṭivedhaññañceva desanāññañcāti ettha paññāya pabhāvitam attano ariyaphalāvahaṃ paṭivedhaññaṃ. Karuṇāya pabhāvitam sāvakaṇaṃ ariyaphalāvahaṃ desanāññaṃ. Tattha paṭivedhaññaṃ uppajjamānaṃ uppannanti duvidhaṃ. Tañhi abhinikkhamanato yāva arahattamaggā uppajjamānaṃ, phalakkhaṇe uppannaṃ nāma. Tusitabhavanato yāva mahābodhipallaṅke arahattamaggā uppajjamānaṃ, phalakkhaṇe uppannaṃ nāma. Dīpaṅkarato paṭṭhāya yāva arahattamaggā uppajjamānaṃ, phalakkhaṇe uppannaṃ nāma. Desanāññaṃ pāvattamānaṃ pavattanti duvidhaṃ. Tañhi yāva aññātakonḍaññaṃ sotāpattimaggā pavattamānaṃ, phalakkhaṇe pavattaṃ nāma. Tesu paṭivedhaññaṃ lokuttaraṃ, desanāññaṃ lokiyaṃ. Ubhayampi panetaṃ aññehi asādhāraṇaṃ, buddhānaññeva orasaññaṃ.

Ṭhānañca ṭhānato pajānātīti kāraṇaṃ kāraṇato pajānāti. Yasmā tattha phalaṃ tiṭṭhati tadāyattavuttitāya uppajjati ceva pavattati ca, tasmā ṭhānanti vuccati. Bhagavā “ye ye dhammā yesaṃ yesaṃ dhammānaṃ hetū paccayā uppādāya, taṃ taṃ ṭhānaṃ, ye ye dhammā yeyaṃ yeyaṃ dhammānaṃ na hetū na paccayā uppādāya, taṃ taṃ atṭhāna”nti pajānanto ṭhānato atṭhānato yathābhūtaṃ pajānāti.

Samādiyantīti samādānāni, tāni pana samādiyitvā katāni hontīti āha “samādiyitvā katāna”nti. Kammameva vā kammamānānanti etena “samādāna”nti saddassa apubbatṭhābhāvaṃ dasseti muttagatasadde gatasaddassa viya. Gatīti nirayādigatiyo. Upadhīti attabhāvo. Kāloti kammaṃ vipaccanārahakālo. Payogoti vipākuppattiyā paccayabhūtā kiriyā.

Catunnaṃ jhānānanti paccanīkajjhāpanatṭhena ārammaṇūpanijjhānatṭhena ca catunnaṃ rūpāvacarajjhānānaṃ. Catukkanayena hetam vuttaṃ. Atṭhannaṃ vimokkhānanti “rūpī rūpāni passatī”tiādīnaṃ atṭhannaṃ vimokkhānaṃ. Tiṇṇaṃ samādhīnanti savitakkasavicārādīnaṃ tiṇṇaṃ samādhīnaṃ. Navannaṃ anupubbasaṃpattinanti paṭhamajjhānasamāpattiādīnaṃ navannaṃ anupubbasaṃpattīnaṃ. Ettha ca paṭipāṭiyā atṭhannaṃ samādhītipi nāmaṃ, samāpattītipi cittekaggatāsabbhāvato, nirodhasamāpattiyā tadabhāvato na samādhīti nāmaṃ. Hānabhāgiyaṃ dhammanti appaṇṇehi paṭhamajjhānādīhi vuṭṭhitassa saññāmanasikārānaṃ kāmādhīpakkhandanaṃ. Visesaṃbhāgiyaṃ dhammanti paṇṇehi paṭhamajjhānādīhi vuṭṭhitassa saññāmanasikārānaṃ dutiyajjhānādīpakkhandanaṃ. Iti saññāmanasikārānaṃ kāmādhīdutyajjhānādīpakkhandanāni hānabhāgiyavisesaṃbhāgiyadhammāni dassitāni. Tehi pana jhānānaṃ taṃsabbhāvata dhammasaddena vuttā. Tasmāti vuttamevatthaṃ hetubhāvena paccāmasati. Vodānanti paṇṇatāsāṅkhātāṃ vodānaṃ. Tañhi paṭhamajjhānādīhi vuṭṭhahitvā dutiyajjhānādīnaṃ adhigamassa paccayattā “vuṭṭhāna”nti vuttaṃ. Ye pana “nirodhato phalasaṃpattiyā vuṭṭhānanti pāḷi natthī”ti vadanti. Te “nirodhā vuṭṭhahantassa nevasaññānāsaññāyatanaṃ phalasaṃpattiyā anantarapaccayena paccayo”ti imāya pāḷiyaṃ paṭisedhetabbā.

Sīhanādasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

Mahāvaggavaṇṇanā nīṭṭhitā.

7. Devatāvaggo

1-3. Anāgāmiṭṭhāsuttādivaṇṇanā

65-67. Sattamassa paṭhamādīni uttānatthāni. Tatiye abhisamācāre uttamasaṃmācāre bhavaṃ ābhisamācārikaṃ, vattappaṭipattivattaṃ. Tenāha “uttamasaṃmācārabhūta”ntiādi. Sekhapaṇṇattisīlanti sekhiyavasena paññattasīlaṃ.

Anāgāmiṭṭhāsuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

4-5. Saṅgaṇikārāmasuttādivaṇṇanā

68-69. Catutthe gaṇena saṅgaṇaṃ samodhānaṃ gaṇasaṅgaṇikā, sā āramitabbatṭhena ārāmo etassāti gaṇasaṅgaṇikārāmo. Saṅgaṇikāti vā sakaparisaṃmodhānaṃ. Gaṇoti nānājanasaṃmodhānaṃ. Sesamettha suviññeyyameva. Pañcamāṃ uttānatthameva.

Saṅgaṇikārāmasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Samādhisuttavaṇṇanā

70. Chaṭṭhe paṭippassambhanaṃ paṭippassaddhīti atthato ekanti āha “na paṭippassaddhiladdhenāti kilesappaṭippassaddhiyā aladdhenā”ti. Sukkapakkhe santenātiādīsu aṅgasantatāya ārammaṇasantatāya sabbakilesasantatāya ca santena, atappaniyaṭṭhena paṇītena, kilesappaṭippassaddhiyā laddhattā, kilesappaṭippassaddhibhāvaṃ vā laddhattā paṭippassaddhiladdhena, passaddhikilesena vā arahatā laddhattā paṭippassaddhiladdhena, ekodibhāvena adhigatattā ekodibhāvādhigatenāti evamattho daṭṭhabbo.

Samādhisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7-10. Sakkehiṭṭhasuttādivaṇṇanā

71-74. Sattame tasmim tasmim viseseti tasmim tasmim sacchikātabbe visese. Sakkehiṭṭhāvāya paccakkhāritāya bhabbo sakkehiṭṭhabbo, tassa bhāvo sakkehiṭṭhabbatā. Taṃ sakkehiṭṭhabbatāṃ. Sati satīyataneti sati satikāraṇe. Kiñcetta kāraṇaṃ? Abhiññā vā abhiññāpādaṃkājjhānaṃ vā, avasāne pana chaṭṭhābhiññāya arahattaṃ vā kāraṇaṃ, arahattassa vipassanā vāti veditabbaṃ. Yañhi taṃ tatra tatra sakkehiṭṭhabbatāsaṅkhātāṃ iddhiṃvidhapaccanubhavanādi, tassa abhiññā kāraṇaṃ. Atha iddhiṃvidhapaccanubhavanādi abhiññā, evaṃ sati abhiññāpādaṃkājjhānaṃ kāraṇaṃ. Arahattampi “kudāssu nāmaṃ tadāyatanaṃ upasampajja viharissāmī”ti anuttareṣu vimokkhesu pihaṃ upaṭṭhapetvā chaṭṭhābhiññāṃ nibbattentassa kāraṇaṃ. Idañca sabbasādhāraṇaṃ na hoti, sādhāraṇavasena pana arahattassa vipassanā kāraṇaṃ. Atha vā sati āyataneti tassa tassa visesādhigamassa upanissayaṃsaṅkhāte kāraṇe satīti evamettha attho daṭṭhabbo.

Hānabhāgiyādīsu “paṭhamajjhānassa lābhiṃ kāmasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti, hānabhāgiyo samādhī. Tadanudhammatā sati santiṭṭhati, ṭṭhibhāgiyo samādhī. Avitakkasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti, visesabhāgiyo samādhī. Nibbidāsahagatā saññāmanasikārā samudācaranti virāgūpasamhitā, nibbedhabhāgiyo samādhī”ti iminā nayena sabbasaṃpattiyo vitthāretvā hānabhāgiyādiattho veditabbo. Tattha paṭhamajjhānassa lābhīti yvāyaṃ appaṇaṃsaṃ paṭhamassa jhānassa lābhī, taṃ. Kāmasahagatā saññāmanasikārā samudācarantīti tato vuṭṭhitaṃ ārammaṇavasena kāmasahagatā hutvā

saññāmanasikārā samudācaranti tudanti, tassa kāmānatītassa kāmānupakkhandānaṃ saññāmanasikārānaṃ vasena so paṭhamajjhānasamādhī hāyati parihāyati, tasmā hānabhāgiyo vutto. Tadanudhammatāti tadanurūpasabhāvo. Sati santiṭṭhatīti idaṃ micchāsatiṃ sandhāya vuttaṃ. Yassa hi paṭhamajjhānānurūpasabhāvā paṭhamajjhānaṃ santato paṇītato disvā assādayamānā abhinandamānā nikanti hoti, tassa nikantivasena so paṭhamajjhānasamādhī neva hāyati na vaḍḍhati, ṭhitikoṭṭhāsiko hoti. Tena vuttaṃ “ṭhitibhāgiyo samādhī”ti. Avitakkasahagatāti avitakkaṃ dutiyajjhānaṃ santato paṇītato manasikaroto ārammaṇavasena avitakkasahagatā. Saññāmanasikārā samudācarantīti paguṇapaṭhamajjhānato vuṭṭhitaṃ dutiyajjhānādhigamattāya codenti tudanti. Tassa upari dutiyajjhānānupakkhandānaṃ saññāmanasikārānaṃ vasena so paṭhamajjhānasamādhī visesabhūtaṃ dutiyajjhānassa uppattipadaṭṭhānatāya “visesabhāgiyo”ti vutto.

Nibbidāsahagatāti tameva paṭhamajjhānalābhiṃ jhānato vuṭṭhitaṃ nibbidāsāṅkhātena vipassanāññaṇaṃ sahagatā. Vipassanāññaṇaṃ jhānaṅgesu pabhedena upaṭṭhahantesu nibbindati ukkaṇṭhati, tasmā “nibbidā”ti vuccati. Samudācarantīti nibbānasacchikiriyatthāya codenti tudanti. Virāgūpasamhitāti virāgasāṅkhātena nibbānena upasamhitā. Vipassanāññaṇaṃ sakkā iminā maggena virāgaṃ nibbānaṃ sacchikātunti pavattito “virāgūpasamhita”nti vuccati. Taṃsāmpayuttā saññāmanasikārā virāgūpasamhitā eva nāma. Tassa tesāṃ saññāmanasikārānaṃ vasena paṭhamajjhānasamādhī ariyamaggappaṭivedhassa padaṭṭhānatāya “nibbedhabhāgiyo”ti vutto. Hānaṃ bhajantīti hānabhāgiyā, hānabhāgo vā etesaṃ atthīti hānabhāgiyā, parihānakoṭṭhāsikāti attho. Iminā nayena ṭhitibhāgiyo veditabbo. Aṭṭhamādīni uttānatthāneva.

Sakkhibhabbasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Devatāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Arahattavaggo

1-3. Dukkhasuttādivaṇṇanā

75-77. Aṭṭhamassa paṭhamādīsu natthi vattabbaṃ. Tatiye tividaṃ kuhanavattahanti paccayappaṭisevanasāmantajappanairiyāpathappavattanasāṅkhātaṃ tividaṃ kuhanavattamaṃ. Ukkhipitvāti “mahākuṭumbiko mahānāviko mahādānapatī”tiādīnā paggaṇhitvā lapaṇaṃ. Avakkhipitvāti “kiṃ imassa jīvitamaṃ, bījabhojano nāmāya”nti hīletvā lapaṇaṃ.

Dukkhasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sukhasomanassasuttavaṇṇanā

78. Catutthe yathāvuttadhammādīsu tassa kilesanimittaṃ dukkhaṃ anavassananti “sukhasomanassabahulo viharatī”ti vuttaṃ. Kāyikasukhañceva cetasikasomanassañca bahulaṃ assāti sukhasomanassabahulo. Yavati tena phalaṃ missitaṃ viya hotīti yoni, ekantikaṃ kāraṇaṃ. Assāti yathāvuttassa bhikkhuno. Paripuṇṇanti avikalaṃ anavasesaṃ.

Sukhasomanassasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Adhigamasuttavaṇṇanā

79. Pañcame āgacchanti etena kusalā vā akusalā vāti āgamaṇaṃ, kusalākusalānaṃ uppattikāraṇaṃ. Tattha kusalo ti āgamanakusalo. Evaṃ dhamme manasikaroto kusalā vā akusalā vā dhammā abhivaḍḍhantīti evaṃ jānanto. Apagacchanti kusalā vā akusalā vā etenāti apagamaṇaṃ. Tesāṃ eva anuppattikāraṇaṃ, tattha kusalo ti apagamanakusalo. Evaṃ dhamme manasikaroto kusalā vā akusalā vā dhammā nābhivaḍḍhantīti evaṃ jānanto. Upāyakusalo ti ṭhānuppattikapaññāsamannāgato. Idañca accāyikakicce vā bhaye vā uppanne tassa tikicchanatthaṃ ṭhānuppattiyā kāraṇajānanavasena veditabbaṃ.

Adhigamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6-7. Mahantattasuttādivaṇṇanā

80-81. Chaṭṭhe sampatteti kilese sampatte. Sattamaṃ uttānameva.

Mahantattasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

8-10. Dutīyanirayasuttādivaṇṇanā

82-84. Aṭṭhame kāyapāgabbhiyādīhīti ādi-saddena vacīpāgabbhiyaṃ manopāgabbhiyañca saṅgaṇhāti. Navamādīni uttānatthāneva.

Dutīyanirayasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Arahattavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Sītivaggo

1. Sītibhāvasuttavaṇṇanā

85. Navamassa paṭhame sītibhāvanti nibbānaṃ, kilesavūpasamaṃ vā. Niggaṇhātīti accāradhaviṇīyatādīhi uddhataṃ cittaṃ uddhaccapakkhato rakkhaṇavasena niggaṇhāti. Paggāṇhātīti atisithilaviṇīyatādīhi līnaṃ cittaṃ kosajjapātato rakkhaṇavasena paggaṇhāti. Sampahaṃsetīti samappavattacittaṃ tathāpavattiyaṃ paññāya toseti uttejeti vā. Yadā vā paññāpayogamandatāya upasamasukhānadhigamena vā nirassādaṃ cittaṃ bhāvanāya na pakkhandati, tadā jātiādīni saṃvegavatthūni paccavekkhitvā sampahaṃseti samuttejeti. Ajjupekkhatīti yadā pana cittaṃ alīnaṃ anuddhataṃ anirassādaṃ ārammaṇe samappavattaṃ sammadeva bhāvanāvītiṃ otiṇṇaṃ hoti, tadā paggahaniggahasampahaṃsanesu kiñci byāpāraṃ akatvā samappavattesu assesu sārathī viya ajjupekkhati, upekkhako vā hoti. Paṇītādhimuttikoti paṇīte uttame maggaphale adhimutto ninnapoṇapabbhāro.

Sītibhāvasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2-11. Āvaraṇasuttādivaṇṇanā

86-95. Dutīye acchandikoti kattukamyatākusalacchandarahito. Uttarakurukā manussā acchandikatṭhānaṃ pavīṭṭhā. Duppaññoti bhavaṅgapaññāya parihīno. Bhavaṅgapaññāya pana paripuṇṇāyapi yassa bhavaṅgaṃ lokuttarassa paccayo na hoti, sopi duppañño eva nāma. Abhabbo niyāmaṃ okkamituṃ kusalesu dhammesu

sammattanti kusalesu dhammesu sammattaniyāmasaṅkhātamaṃ ariyamaggaṃ
okkamituṃ adhigantuṃ abhabbo. Na kammāvaraṇatāyātiādīsu abhabbavipariyāyena
attho veditabbo. Catutthādīni uttānatthāni.

Āvaraṇasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Sītivaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Ānisaṃsavaggo

1-11. Pātubhāvasuttādivaṇṇanā

96-106. Dasamassa paṭhamādīsu natthi vattabbaṃ. Aṭṭhame mettā etassa atthīti
mettāvā, tassa bhāvo mettāvatā, mettāpaṭipatti, tāya. Sā pana mettāvatā
mettāvasena pāricariyāti āha “mettāyuttāya pāricariyāyā”ti. Paricaranti
vipakatabrahmacariyattā. Pariciṇṇasatthukena sāvakena nāma satthuno yāva
dhammena kātubbā pāricariyā, tāya sammadeva sampāditattā. Navamādīni
uttānatthāni.

Pātubhāvasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Ānisaṃsavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

107-116. Ekādasamavaggo uttānatthoyeva.

Iti manorathapūraṇiyā aṅguttaranikāya-aṭṭhakathāya

Chakkanipātavaṇṇanāya anuttānatthadīpanā samattā.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. The Canon of Discourses - Subcommentaries. 4. The Collection of the Numerical Discourses - Subcommentaries. 06. Subcommentary on the Book of the Sixes. 2. The Second Fifty Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org